

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

ОГІНСЬКА АНАСТАСІЯ ЮРІЇВНА

УДК 336.572:576

**ОПТИМІЗАЦІЯ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ
ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Кириленко Ольга Павлівна,
Тернопільський національний економічний
університет, завідувач кафедри
фінансів ім. С. І. Юрія.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лисяк Любов Валентинівна,
Університет митної справи та фінансів,
професор кафедри державних,
місцевих та корпоративних фінансів;

кандидат економічних наук, доцент
Ріпна Марія Богданівна,
Університет державної
фіскальної служби України,
доцент кафедри фінансів імені Л. Л. Тарангул.

Захист відбудеться 11 квітня 2019 р. о 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009 м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 11 березня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Економічна могутність і стабільність будь-якої сучасної держави незалежно від форми правління та політичного режиму залежать від її здатності ефективно реалізовувати властиві їй функції. Видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення є основою фінансового забезпечення здійснення соціальної функції держави. Однак стабільно зростаючі обсяги зазначених видатків в Україні не забезпечують належного рівня життя населення, задоволення його потреб, особливо для осіб з обмеженими можливостями, пенсіонерів, малозабезпечених категорій громадян. Почастішали випадки недофінансування державних соціальних зобов'язань, розміри яких свідчать про їх невідповідність реальним фінансовим можливостям держави. Водночас точаться дискусії щодо доцільності згортання або обмеження окремих соціальних програм.

Дискусійні питання щодо доцільності фінансування соціальних потреб населення зі сторони держави висвітлені у працях зарубіжних вчених: В. Боуена, Л. Вальраса, Т. Веблена, Т. Гоббса, Л. Ерхарда, Д. Коммонса, А. Маршалла, К. Менгера, У. Мітчеля, А. Мюллер-Армака, В. Ойкена, Дж. Ролза, В. Петті, Ж. Сісмонді. Вагомий внесок у дослідження означеної проблематики зробили й лауреати Нобелівської премії з економіки: Г. Беккер, Дж. Бьюкенен, А. Дітон, А. Сен, Дж. Стігліц, М. Фрідмен, Ф. Хайєк, Т. Шульц.

Питання оптимізації бюджетних коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення стали предметом дослідження у наукових працях вітчизняних вчених, серед яких: В. Базилевич, В. Булавинець, Л. Баластрик, О. Василик, В. Горин, О. Длугопольський, В. Дем'янин, М. Карлін, О. Кириленко, Л. Клівіденко, А. Колот, Л. Лисяк, Г. Лопушняк, А. Мельник, С. Мочерний, В. Опарін, К. Павлюк, О. Палій, М. Ріппа, О. Степанова, А. Сидорчук, В. Скуратівський, В. Тропіна, О. Тулай, М. Туленков, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій, О. Яременко.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць з цієї проблематики, сьогодні як ніколи важливим є питання оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в умовах обмежених фінансових ресурсів. Цим зумовлена актуальність теми наукового дослідження, а також її важливе значення в контексті зростання добробуту громадян.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає тематиці науково-дослідної роботи кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету. Результати дисертації використані під час виконання науково-дослідних тем «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0110U008613), «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0116U002629), у межах яких запропоновано шляхи оптимізації бюджетних видатків на соціальний захист з метою підвищення добробуту громадян.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методичних засад та проведенні аналізу діючої

практики бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення з метою оцінки його ефективності, а також у розробці науково-практичних рекомендацій щодо оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення.

Досягнення вказаної мети передбачає виконання таких завдань:

– поглибити теоретико-організаційні засади фінансового забезпечення соціального захисту населення в контексті побудови держави суспільного добробуту;

– розвинути теоретичні підходи щодо визначення сутності видатків бюджету на соціальний захист населення та їх класифікацію за різними ознаками;

– розкрити і узагальнити теоретичні підходи до оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення;

– провести моніторинг складу і структури видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення для обґрунтування напрямів їх оптимізації;

– дати оцінку ефективності бюджетного фінансування соціального захисту населення за допомогою індикаторів якості й результативності;

– розробити методичні рекомендації щодо структурної оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення;

– узагальнити світові тенденції бюджетного фінансування соціального захисту населення і визначити можливості використання зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці;

– визначити стратегічні напрями вдосконалення організації та інструментарію здійснення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення з метою зростання добробуту громадян.

Об'єктом дослідження є видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних засад оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в умовах обмежених бюджетних ресурсів держави і необхідності забезпечення соціальних гарантій для громадян.

Методи дослідження. Методологія дослідження базується на загальнонаукових та емпіричних прийомах економічної науки, що ґрунтуються на системному підході. Крім цього, у процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи наукового пізнання: логічний, наукової аналогії, індукції, дедукції, класифікації, групування – при вивченні та обґрунтуванні теоретичних засад видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення (перший розділ); аналізу та синтезу, узагальнення, емпіричного і графічного, статистичного аналізу – в процесі оцінювання видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення (другий розділ); методи економіко-математичного моделювання, формалізації, ідеалізації, наукового абстрагування – при розробленні пропозицій щодо оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення й

практики їх здійснення в умовах обмеженості бюджетних ресурсів (третій розділ).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти у сфері видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, праці вітчизняних і зарубіжних науковців, ресурси мережі Internet.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних положень та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, що дало змогу виокремити результати, які характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, зокрема:

удосконалено:

– теоретичні підходи до трактування сутності системи соціального захисту населення, що, на відміну від існуючих, базуються на концепції соціогуманітарної держави та передбачають урахування принципу соціальної безпеки громадян при розробці стратегії й тактики політики соціального захисту, оптимізацію розподілу сфер відповідальності за забезпечення добробуту суспільства у тристоронній співпраці «людина – бізнес – держава»;

– класифікацію напрямів фінансування соціального захисту населення в частині їх поділу на: видатки на соціальний захист економічно активного населення; видатки на соціальне забезпечення непрацездатних. Такий підхід, на відміну від наявних, дає змогу розмежувати видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення відповідно до об'єктів захисту і характеру дії соціальних ризиків та визначити оптимальні часові параметри такого фінансування;

– методичні підходи до застосування матриці Бостонської консалтингової групи для поділу соціальних видатків відповідно до співвідношення «обсяг – ефективність». На відміну від наявних, такий підхід створює передумови для оптимізації складу видатків бюджету в контексті концентрації обсягів фінансування на найбільш пріоритетних напрямках соціального захисту населення;

– наукові підходи до розуміння оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення як дуального поняття. На відміну від наявних, такий підхід, з одного боку, характеризує визначення обсягу відповідних видатків бюджету, достатнього для фінансового забезпечення захисту населення від впливу соціальних ризиків, адекватного суспільним уявленням щодо необхідного обсягу соціальних зобов'язань держави та нейтрального для економіки; з іншого боку, це процес вибору форм й інструментів використання бюджетних коштів на соціальний захист населення, що дадуть змогу якнайкраще реалізувати їх головне призначення. Такий підхід формує умови для розробки дієвого алгоритму проведення оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення;

набули подальшого розвитку:

– принципи здійснення видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення з виокремленням, крім загальних, ще й спеціальних і зарахуванням до них принципів відповідності соціальним стандартам та соціальним гарантіям, забезпечення адресності соціального захисту, а також соціогуманітарного підходу. Дотримання цих принципів створює передумови для забезпечення високої ефективності видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в контексті впливу на рівень добробуту людини й стимулювання її до саморозвитку;

– методика оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в частині побудови відповідного трискладового алгоритму з використанням стандарту моделювання бізнес-процесів IDEF0 методу структурного моделювання SADT. Функціональними блоками алгоритму є оптимізація рівня видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення до сукупних видатків бюджету і ВВП; оптимізація структури відповідних видатків; оптимізація методів та форм використання коштів на соціальний захист населення. Запропонована методика дає можливість урахувати всі критерії в рамках оптимізації видатків бюджету на соціальний захист населення і забезпечити їх дотримання.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати апробовані, доведені до рівня конкретних практичних рекомендацій та використані у діяльності: Департаменту соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 04-02/1341 від 14.04.2016 р.); Фінансового управління Тернопільської районної державної адміністрації (довідка № 36-1/3-18 від 06.03.2018 р.); Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 05-8651 від 04.09.2018 р.). Основні теоретико-методологічні положення, обґрунтовані у дисертаційній роботі, використано у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін: «Фінанси», «Бюджетна система», «Соціальне страхування» (довідка № 126-31/1704 від 17.09.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, представлені у дисертації, та наукова новизна, що виноситься на захист, отримані автором особисто і викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені на всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях: «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2014 р.); «Другі економіко-правові дискусії (економічне спрямування)» (м. Львів, 2014 р.); «Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2014 р.); «Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2014 р.); «Актуальні питання економічних наук» (м. Запоріжжя, 2015 р.); «Фінансове

забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (м. Кременчук, 2015 р.); «Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України» (м. Ірпінь, 2015 р.); «Перші наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців та практиків» (м. Тернопіль, 2016 р.); «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (м. Кам'янець-Подільський, 2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 18 наукових працях загальним обсягом 6,89 д. а. (з яких 5,93 д. а. належать особисто автору), у тому числі: 7 статей – у наукових фахових виданнях України (з яких 3 публікації – у виданнях, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз), 2 публікації у колективних монографіях і 9 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок. Основний текст роботи викладений на 177 сторінках. Дисертація містить 17 таблиць, 13 рисунків та 11 додатків на 17 сторінках. Список використаних джерел налічує 247 найменувань на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-організаційні засади видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення**» розглянуто особливості побудови держави суспільного добробуту в контексті різноманітних теоретичних концепцій і джерела фінансового забезпечення соціального захисту населення; розкрито сутність видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення і визначено підходи до оптимізації їх розміру й ефективності їхнього зростання.

Дослідження теоретичних концепцій щодо участі держави у вирішенні соціальних проблем та подоланні соціальних конфліктів дало змогу зробити висновок, що упродовж тривалої еволюції в їх основу були покладені принципи соціогуманітарного розвитку. Відмічено, що, відповідно до концепції людського розвитку, найвищою метою державної діяльності є не лише матеріальний добробут для кожного, а й забезпечення розвитку людини як особистості. У контексті цього сучасними пріоритетами політики соціального захисту населення визначено: створення умов для самостійної відповідальності кожного індивіда за рівень власного добробуту; соціальний захист громадян з обмеженими можливостями та осіб зі стійкою працевдатністю; адресність і строковість соціального захисту працевдатних осіб.

Студіювання наукового доробку зарубіжних та вітчизняних вчених дало підстави визначити соціальний захист населення як сукупність заходів держави стосовно осіб, які потрапили під дію соціальних ризиків, що призвели до втрати доходу чи інших депривацій. Основна мета соціального захисту і соціального

забезпечення полягає у нейтралізації негативних наслідків соціальних ризиків на доходи громадян та поверненні їх обсягів до рівня, прийнятного у суспільстві. Обґрунтовано, що головним завданням побудови вітчизняної моделі соціального захисту населення має бути оптимізація сфер відповідальності за вирішення соціальних проблем у тристоронній співпраці «людина – бізнес – держава» з урахуванням економічних, історичних і ментальних особливостей українського суспільства.

Відзначено, що ефективна політика соціального захисту населення неможлива без розбудови відповідного механізму її реалізації, в тому числі фінансової підсистеми як сукупності джерел, форм та інструментів, а також напрямів фінансування соціального захисту. Акцентовано, що структура цих складових фінансової підсистеми механізму реалізації соціального захисту населення залежить від багатьох чинників і специфіки соціально-економічного розвитку країни. Доведено, що напрями фінансування є важливою складовою фінансової підсистеми механізму реалізації соціального захисту населення та запропоновано консолідувати їх за двома ознаками: за критерієм об'єкта захисту (соціальний захист працездатних, непрацездатних осіб, універсальні заходи соціального захисту), а також за критерієм форми соціального захисту (соціальні виплати, соціальні послуги) (рис. 1).

На основі систематизації існуючих наукових підходів до визначення сутності видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення запропоновано трактувати його як сукупність економічних відносин, що пов'язані з оптимальним розподілом та використанням частини бюджетного фонду на нейтралізацію негативних наслідків реалізації соціальних ризиків для добробуту окремих верств населення і наближення його (добробуту) до стандартів, прийнятих у суспільстві. До соціальних ризиків доцільно зараховувати: втрату працездатності (тимчасову або постійну); втрату частини доходу у зв'язку з народженням та доглядом за дитиною; зменшення доходу; високу плату за житлово-комунальні послуги; тимчасову втрату роботи й ін.

Обґрунтовано необхідність доповнення ознак класифікації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення такими, що вказують на характер дії соціального ризику (тимчасові – стосуються в більшості заходів соціального захисту працездатних осіб та безстрокові – соціальний захист осіб зі стійкою непрацездатністю), а також рівень їх ефективності згідно зі схемою Бостонської консалтингової групи (4 групи видатків залежно від співвідношення їх обсягу та ефективності з позиції нейтралізації негативного впливу соціального ризику). Принципи здійснення видатків бюджету на соціальний захист населення запропоновано поділяти на загальні (властиві для усього спектра бюджетних відносин) і спеціальні (характерні лише для видатків на соціальний захист населення). До спеціальних доцільно зараховувати принципи відповідності соціальним стандартам та соціальним гарантіям, забезпечення адресності соціального захисту, а також принцип соціогуманітарного підходу.

Рис. 1. Структурно-логічна схема фінансової підсистеми механізму реалізації соціального захисту та соціального забезпечення населення

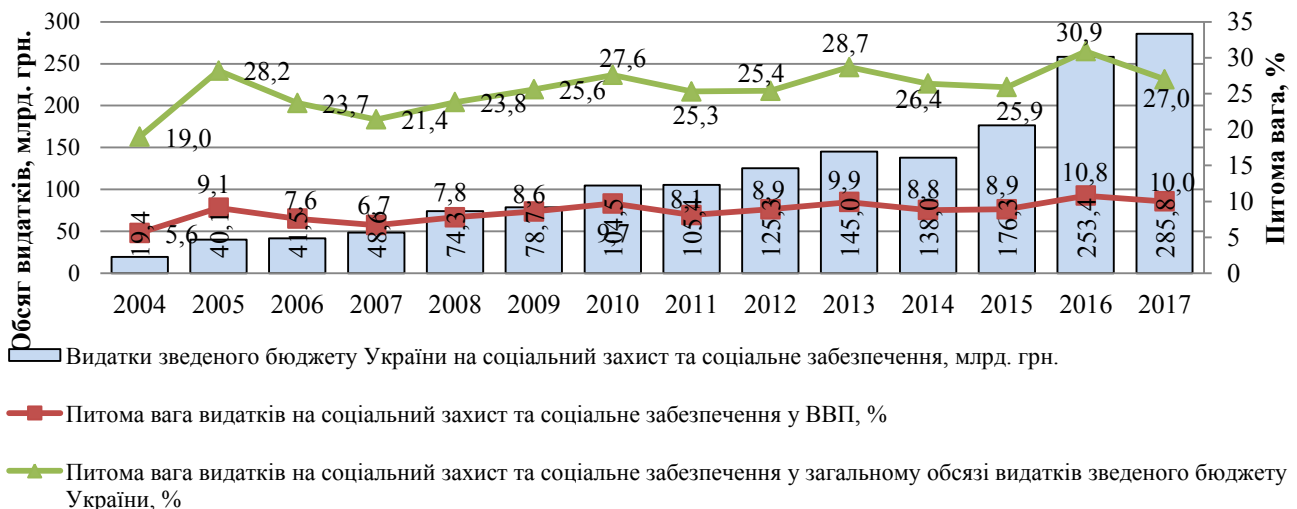
Існуючі теоретичні підходи щодо об'ємно-структурних параметрів видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, їх впливу на економіку та вектори оптимізації характеризуються значною полярністю. Виявлено превалювання помилкового підходу до трактування оптимізації як процесу звуження масштабів соціальної відповідальності держави і скорочення видатків бюджету на соціальні заходи.

Сформульовано сутність оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення як процесу визначення їх обсягу, достатнього для належного забезпечення захисту населення від впливу соціальних ризиків, адекватного суспільним уявленням про соціальні зобов'язання держави та нейтрального щодо негативного впливу на економіку, і водночас як поняття, що характеризує процес вибору форм та способів використання бюджетних коштів на соціальний захист населення, які дадуть змогу якнайкраще реалізувати їх головне призначення. Отже, оптимізацію видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення слід розуміти як процес постійного підвищення ефективності їхнього здійснення. Оптимізація таких видатків досягається шляхом перерозподілу коштів між окремими напрямками, зміни методики розрахунку обсягів видатків відповідно до визначених суспільних пріоритетів та наявних фінансових можливостей держави й органів місцевого самоврядування.

Акцентовано, що оцінювання ефективності видатків бюджету на соціальний захист ускладнюється неоднозначним характером трактування понятійного апарату, критеріїв оцінювання і відповідних індикаторів. На основі системного аналізу переліку індикаторів ефективності видатків бюджету на соціальний захист сформовано власний підхід у розрізі показників результативності й якості.

У другому розділі «Моніторинг видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в контексті оцінки їх оптимальності» здійснено аналіз видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в розрізі державного та місцевих бюджетів, а також бюджетних програм із соціального захисту населення; визначено ефективність видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення та розроблено методичні рекомендації щодо її структурної оптимізації.

Проведений аналіз дав змогу стверджувати, що в теперішній час видатки на соціальний захист населення залишаються одним із головних напрямів використання коштів бюджету і мають стійку тенденцію до збільшення. У 2004–2017 рр. такі видатки збільшились в 14,7 разу та досягли 285,8 млрд. грн. (рис. 2). Проте щорічні темпи зростання цієї групи видатків характеризуються значною мінливістю, тісно кореспондують із суспільно-політичною ситуацією в країні, а в останні роки – з проведенням соціально-економічних реформ.

Рис 2. Динаміка видатків зведеного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення у 2004–2017 рр.*

*Джерело: складено на основі даних Державної казначейської служби України.

Швидке нарощування видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення за 2004–2017 рр. майже втричі не дало очікуваного результату, оскільки воно було нівельоване дією інфляції.

Оцінка ефективності використання бюджетних коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення крізь призму основних індикаторів результативності й якості у розрізі здійснення соціальних виплат, надання

соціальних послуг і пільг вказує на доволі низький рівень використання бюджетних ресурсів практично за усіма напрямками соціального захисту населення. Зокрема, найнижчий рівень результативного та якісного використання бюджетних коштів відмічено за формами соціального захисту населення у вигляді соціальних виплат і соціальних послуг, тоді як надання соціальних пільг оцінено загалом позитивно.

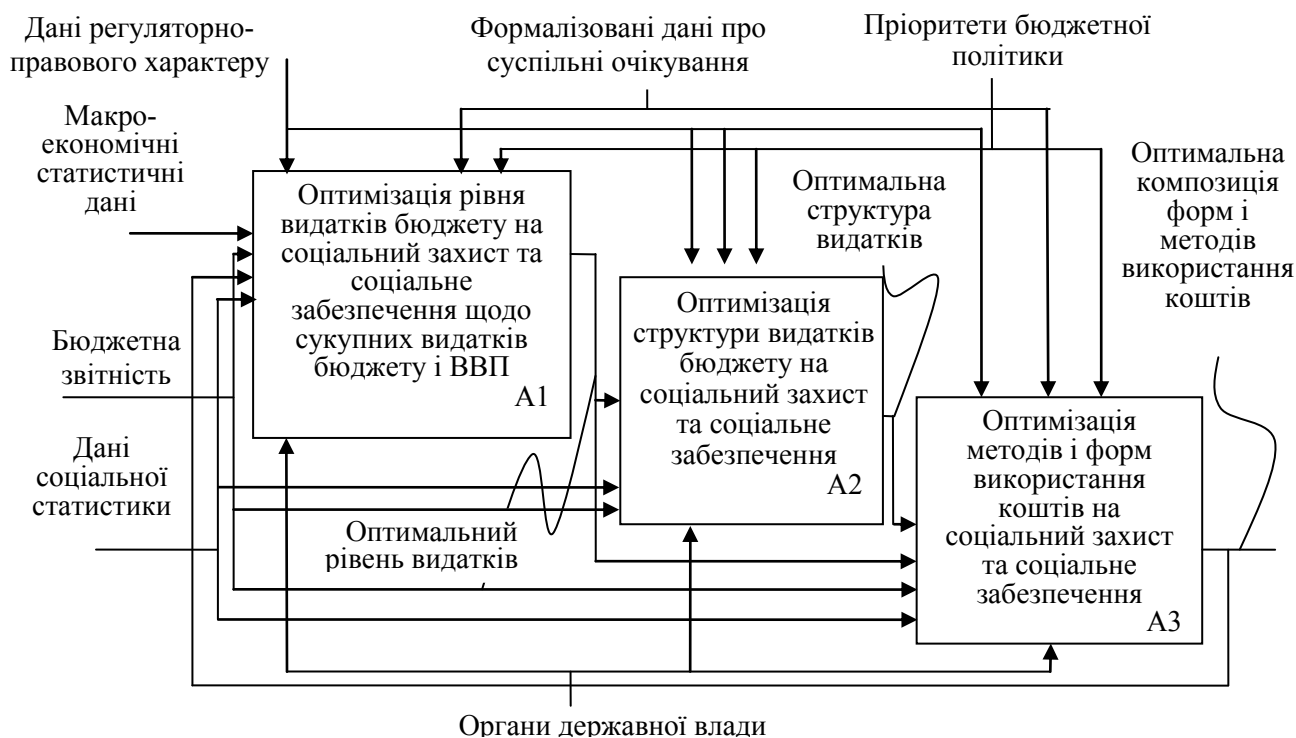
На основі проведеного аналізу основних макроекономічних показників в Україні за період 2008–2016 рр. визначено, що параметри соціальних стандартів є доволі низькими, а їх незначне зростання з року в рік не супроводжується покращенням добробуту громадян, а навпаки, знижує рівень їх купівельної спроможності через зростання індексу споживчих цін більш швидкими темпами. Отже, оцінка результативності використання бюджетних коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні засвідчила відсутність системного підходу щодо вибору ефективних важелів й інструментів забезпечення фінансування пріоритетних напрямів соціального захисту населення.

У роботі розроблено алгоритм оптимізації видатків зведеного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення, в основу якого покладено метод структурного моделювання SADT. Ця модель представлена у формі трьох блоків, що характеризують відповідні етапи оптимізації. Застосування моделі дасть змогу ефективно використовувати бюджетні кошти, зважаючи на структуру видатків зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення з метою зростання добробуту громадян. Так, функціональна модель оптимізації дослідження передбачає: визначення найбільш прийняттого рівня видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення відносно сукупних видатків зведеного бюджету України й ВВП (блок А1), оптимізацію структури видатків у розрізі окремих напрямів соціального захисту (блок А2), оптимізацію форм та методів використання бюджетних коштів (блок А3) (рис. 3).

Акцентовано, що питання оптимізації бюджетних видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення лежить у двох площинах: по-перше, – це визначення категорій громадян, які потребують першочергового соціального захисту за рахунок бюджетних коштів; по-друге, це визначення економічно обґрунтованого рівня соціальної допомоги, який би відповідав сучасним реаліям.

На основі проведених розрахунків ефективності видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні у 2012–2017 рр., які надаються у вигляді соціальних виплат, пільг і послуг, визначено пріоритетність їх бюджетного фінансування шляхом досягнення у майбутньому високих показників результативності й якості в умовах обмежених бюджетних ресурсів. В основу критеріїв визначення пріоритетності видатків бюджету на соціальний захист покладено: обсяги бюджетного фінансування, які розраховані через показники середнього розміру однієї призначеної допомоги в

грошовому вимірі та середнього розміру доплат, компенсацій; соціальну значущість наданої виплати, пільги чи послуги (визначається коефіцієнтами можливого самостійного утримання реципієнта і є характерною для видатків бюджету на соціальний захист населення, здійснених у формі соціальних виплат).

Рис. 3. Функціональна модель оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення за методом SADT стандарту IDEF0

З метою оптимізації складу видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення здійснено розмежування програм соціального захисту і відповідних видатків на основі принципу, використаного при побудові матриці Бостонської консалтингової групи (BCG matrix) (табл. 1). Відповідно до цього підходу, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення розмежовано на такі групи: видатки на соціальні заходи, що вимагають незначного обсягу фінансування і мають незначну ефективність у питанні забезпечення соціального захисту (видатки групи А); видатки на заходи зі значним обсягом фінансування та низькими результатами виконання (видатки групи В); видатки на заходи з високою ефективністю і низьким обсягом фінансування (видатки групи С); видатки на заходи з високою ефективністю та значним фінансуванням (видатки групи D). В основу критеріїв визначення пріоритетності видатків бюджету на соціальний захист покладено: середній розмір виплат до прожиткового мінімуму (ПМ); соціальну значущість (СЗ) послуги чи виплати, що розглядається нами як можливість чи неможливість самостійного утримання одержувача послуги або виплати.

Групування видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення за принципом витрати/результати (відповідно до схеми побудови матриці BCG¹)

Групи видатків бюджету на соц. захист та соц. забезпечення (відповідно до матриці BCG)	Пріоритетність видатків бюджету на соц. захист та соц. забезпечення	Види видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення відповідно до функціональної класифікації
Видатки групи А (незначний обсяг фінансування / низька ефективність)	< ПМ ³ ; 0,5	Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді: допомога у зв'язку з вагітністю і пологами
	< ПМ ³ ; 1	допомога по догляду за дитиною віком до 3-х років
	< ПМ ³ ; 1	допомога при народженні дитини (одноразова / щомісячна)
	< ПМ ³ ; 1	державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям
	< ПМ ³	Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді: утримання закладів, що надають послуги дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах
	< ПМ ³	утримання центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді
Видатки групи В (значний обсяг фінансування / низька ефективність)	< ПМ ³ ; 1	Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді: допомога по догляду за дитиною віком до 3-х років
	< ПМ ³ ; 1	допомога при народженні дитини (одноразова / щомісячна)
	= ПМ ² ; 0,5	допомога одиноким матерям
	= ПМ ² ; 1	державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям
Видатки групи С (незначний обсяг фінансування / висока ефективність)	= ПМ ² ; 0	Соціальний захист на випадок непрацездатності: допомога по догляду за інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу
	= ПМ ² ; 0,5	допомога одиноким матерям
	= ПМ ²	Соціальний захист пенсіонерів: будинки-інтернати (пансіонати) для літніх людей та інвалідів системи соціального захисту
	= ПМ ²	територіальні центри соціального обслуговування
Видатки групи D (значний обсяг фінансування / висока ефективність)	> ПМ ¹ ; 0	Соціальний захист на випадок непрацездатності: допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам
	> ПМ ¹ ; 0	Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді: допомога на дітей, над якими встановлено опіку і піклування
	> ПМ ¹	Соціальний захист на випадок непрацездатності: будинки-інтернати для малолітніх інвалідів
	> ПМ ¹	навчання та трудове влаштування інвалідів
	> ПМ ¹	центри соціальної реабілітації для дітей-інвалідів
	> ПМ ¹	Допомога у вирішенні житлового питання: субсидії населенню для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг
	> ПМ ¹	субсидії населенню для відшкодування витрат на придбання твердого і рідкого пічного побутового палива й газу

Розмір соціальної допомоги та соціальних виплат, що надаються домогосподарствам, які справді її потребують, є недостатніми для задоволення найнеобхідніших потреб. Тому постає питання про необхідність перегляду

пільгових категорій громадян на предмет визначення тих із них, які дійсно потребують державної підтримки у вигляді соціальних виплат.

У третьому розділі «**Основні напрями оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення**» наведено пропозиції щодо стратегічних напрямів вдосконалення організації й інструментарію здійснення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення; вироблено рекомендації щодо імплементації кращого зарубіжного досвіду бюджетного фінансування соціального захисту населення у вітчизняну практику.

Розглянуто світовий досвід бюджетного фінансування соціального захисту населення, на основі чого зроблено висновок про доцільність використання інших джерел фінансування, крім бюджетних коштів, а саме активного поширення державно-приватного партнерства (ДПП) у частині надання соціальних послуг населенню, а також створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності. Заслуговує на увагу досвід європейських країн щодо: необхідності перегляду розмірів державних соціальних стандартів й їх встановлення на економічно обґрунтованому рівні; визначення розміру соціальних виплат з урахуванням розміру попереднього заробітку; попередження соціально вразливих груп населення від втрати робочого місця і функціонування комплексної системи соціальної підтримки громадян, їх соціальної й професійної реабілітації та перенавчання; запровадження державного обов'язкового і добровільного медичного страхування.

На основі узагальнення праць вітчизняних науковців та власних досліджень виявлено низку недоліків у бюджетному фінансуванні соціального захисту і соціального забезпечення населення в Україні, що потребують усунення. Наголошено, що в умовах хронічного дефіциту бюджетних ресурсів держава бере на себе широкий спектр соціальних зобов'язань, які залишаються декларативними та фінансуються за залишковим принципом без визначення їх пріоритетності як для країни загалом, так і для самого отримувача послуг та допомог. У цьому контексті відмічено низьку ефективність використання бюджетних коштів соціального спрямування, відсутність дієвого контролю, аудиту й системи оцінки діяльності установ, що надають соціальні послуги. У роботі наголошено на відсутності єдиної впорядкованої концепції соціальної політики, яка би визначала вектори реалізації кожного з напрямів соціального захисту громадян на середньо- і довгострокову перспективу, що тягне за собою низку проблем щодо здійснення реформ у сфері соціального захисту населення, а також на питаннях реалізації державних соціальних програм на основі програмно-цільового методу, зокрема в частині непослідовності у плануванні цих програм та оцінки їх результативності.

Оптимізацію видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення запропоновано здійснювати за двома напрямками: 1) визначення категорій громадян, які потребують першочергового соціального захисту за рахунок бюджетних коштів. Це групи громадян, які фізично не в змозі самотійно себе утримати (інваліди, пенсіонери, діти-сироти та ін.); 2) визначення економічно обґрунтованого рівня соціальної допомоги, який би відповідав реаліям часу.

На основі деталізованої класифікації видатків бюджету на соціальний захист населення із застосуванням матриці Бостонської консалтингової групи в частині їх розмежування за обсягом фінансування й ефективністю здійснених видатків у паритеті «обсяг – ефективність», а також проведеного моніторингу ефективності бюджетного фінансування цих видатків запропоновано здійснити їх поділ на тимчасові та безстрокові. Зокрема, зроблено висновок про доцільність збереження і підвищення обсягу безстрокових видатків бюджету на соціальний захист інвалідів, пенсіонерів, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, тобто тієї категорії громадян, які за певних життєвих умов не можуть самостійно про себе дбати. Для економічно активного населення, яке за певних життєвих обставин потребує соціальної допомоги чи соціальної пільги, доцільно застосовувати тимчасову матеріальну підтримку за рахунок бюджетних коштів з одночасним проведенням політики сприяння зайнятості населення, зростанню індивідуальних доходів, розвитку малого і середнього бізнесу та ін. Отже, модернізація системи соціального захисту економічно активного населення має здійснюватися в контексті активізації переходу від політики соціального захисту населення до політики стимулювання самореалізації особистості й самозабезпечення.

Проведений моніторинг та оцінка урядових програм і стратегій розвитку системи соціального захисту населення виявили, що основною причиною низького рівня соціального забезпечення громадян є відсутність в Україні комплексного програмного документа щодо розвитку соціальної сфери та соціального захисту і підтримки населення. Зазначено, що з метою підвищення добробуту громадян доцільно виробити Стратегію соціального захисту населення на основі напрацювань теорії інституціоналізму і соціального ринкового господарювання. Акцентовано, що в умовах обмеження бюджетних ресурсів держави необхідним є залучення коштів суб'єктів підприємництва та сприяння розвитку ДПП і соціального підприємництва.

ДПП дає змогу розвивати відносини між бізнесовими структурами та державою, залучати ресурси приватного сектору в ті сфери, які перебувають у державній і комунальній власності, а також використовувати приватну підприємницьку ініціативу для підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Натомість соціальне підприємництво як нове економічне явище дає змогу зосереджувати увагу на вирішенні важливих соціальних проблем, креативно поєднувати та втілювати в життя соціальні й ринкові підходи для одночасного досягнення соціальної та економічної місії.

У роботі зазначено, що одним із пріоритетних завдань реформування системи соціального обслуговування є удосконалення управління державними видатками у сфері надання соціальних послуг з метою їх ефективного використання. Це завдання можна реалізувати шляхом поступового переходу від утримання установ соціального захисту й обслуговування до фінансування витрат на надання соціальних послуг. Для цього слід визначити: соціально та економічно обґрунтований перелік базових соціальних послуг, гарантованих державою на безоплатній основі, й категорії осіб, на яких вони поширюються, а також методику розрахунку граничної вартості конкретної послуги.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у поглибленні концептуально-теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення. Це дало змогу сформуванню низку висновків науково-теоретичного й прикладного характеру, спрямованих на реалізацію мети дисертаційного дослідження.

1. Розгалужена система соціальних зобов'язань держави найбільш повно реалізується шляхом бюджетного фінансування. Видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення є одним із важливих факторів, який визначає рівень життя населення і добробут найменш забезпечених його верств. Водночас постійне зростання видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні не супроводжується зростанням добробуту громадян, не спонукає до пошуку шляхів виходу з кризової ситуації, а лише тимчасово підтримує їх матеріальне становище, породжуючи при цьому утриманські настрої у суспільстві. Це зумовлено обмеженими фінансовими можливостями держави та інфляційними процесами, що знецінюють намагання держави забезпечити зростання добробуту громадян.

2. Теоретичний аналіз окремих положень існуючих наукових концепцій щодо ролі фінансових ресурсів держави у реалізації соціальної політики засвідчило, що в сучасних умовах теоретичним підґрунтям розбудови системи соціального захисту населення і механізму її фінансування є соціогуманітарні ідеали концепції людського розвитку. Обґрунтовано, що механізм реалізації соціального захисту населення – це логічно сформована сукупність джерел, форм та інструментів, а також напрямів його фінансування. Відповідно до визначених у роботі принципів соціального захисту, запропоновано виділяти напрями фінансування соціального захисту населення за формою надання (видатки на соціальні виплати і на соціальні послуги), а також у розрізі працевдатних та непрацевдатних осіб, доповнюючи їх універсальними заходами соціального захисту.

3. Узагальнення наукових поглядів дало змогу сформулювати власне трактування сутності видатків бюджету на соціальний захист населення, розкрити їх роль у соціальному, регулюючому й безпековому аспектах. На основі цього виокремлено специфічні принципи здійснення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, а також обґрунтовано доцільність доповнення ознак класифікації видатків бюджету на соціальний захист населення. До ознак класифікації видатків запропоновано зараховувати: відповідно до характеру дії соціального ризику (видатки тимчасового характеру - соціальний захист працевдатних осіб та постійного характеру – соціальний захист осіб зі стійкою непрацевдатністю), а також ті, які враховують взаємозв'язок обсягів і результатів від здійснення видатків, відповідно до матриці Бостонської консалтингової групи.

4. На основі систематизації наукових підходів щодо визначення сутності оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення зазначено, що провідна мета – це підвищення ефективності використання коштів; головними інструментами є контроль ефективності видатків; наслідки – підвищення якості суспільних послуг, оптимізація видатків бюджету. З огляду на зазначене вище удосконалено трактування оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення. Критичний аналіз наукових поглядів оцінювання ефективності бюджетних видатків на соціальний захист населення дав змогу сформулювати власну позицію щодо формування переліку індикаторів ефективності у розрізі показників результативності та якості.

5. Незважаючи на поступальне зростання обсягів видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення, інфляційні процеси у країні призвели до їх знецінення. Динаміка обсягів бюджетного фінансування соціального захисту населення характеризується значною мінливістю та слабо кореспондує з економічним становищем, але вона тісно залежить від суспільно-політичної ситуації у країні. Проведений аналіз вказав на концентрацію бюджетних ресурсів на соціальному захисті пенсіонерів і наданні допомоги у вирішенні житлового питання, а також на обмежене використання негрошових форм соціальної підтримки населення. Це дало змогу обґрунтувати необхідність оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення у розрізі напрямів спрямування коштів, рівнів фінансування і форм надання соціальної підтримки.

6. Аналіз різноманітних підходів та методик оцінки ефективності бюджетного фінансування соціального захисту і соціального забезпечення показав, що найбільш точно можна оцінити ефективність здійснених видатків за допомогою специфічних індикаторів результативності та якості для кожного напрямку соціального захисту населення, які дають змогу визначити вектори й параметри оптимального бюджетного фінансування. На основі проведеного моніторингу ефективності видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в розрізі бюджетного фінансування соціальних виплат, допомог та пільг зроблено висновок про нефективність бюджетної політики у сфері соціального захисту населення, незважаючи на стабільне зростання обсягів видатків, що виявляється, передусім у непропорційному ефекті від здійснених витрат, а також у відсутності будь-якого ефекту за цілим рядом індикативних показників, зменшенні результативності й якості надання соціальних допомог.

7. Розроблено алгоритм оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, в основу якого покладено метод структурного моделювання SADT. Ця модель представлена у формі трьох блоків, які характеризують відповідні етапи оптимізації. На першому етапі на основі проведеного економіко-математичного моделювання із застосуванням матриці кореляційних взаємозв'язків з'ясовано рівень впливу зростання обсягу ВВП на окремі макроекономічні показники. На другому етапі визначено найбільш прийнятну структуру видатків бюджету на соціальний захист у розрізі окремих напрямів соціального захисту, а також у розрізі державного та місцевих бюджетів за допомогою матриці Бостонської консалтингової групи. На

третьому етапі розглянуто оптимізацію форм та методів використання бюджетних коштів за кожним напрямом фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення.

8. Дослідження світового досвіду бюджетного фінансування соціального захисту населення дало змогу обґрунтувати висновок про доцільність використання у вітчизняній практиці диверсифікації джерел фінансування, а саме активного використання ДПП у частині надання соціальних послуг населенню, а також створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності. Запропоновано поширення досвіду європейських країн щодо здійснення державою заходів із запобігання втраті робочих місць для соціально вразливих груп населення; розробки системи соціальної підтримки громадян, їх соціальної та професійної реабілітації і перенавчання; запровадження державного обов'язкового і добровільного медичного страхування.

9. Обґрунтовано стратегічні напрями вдосконалення організації та інструментарію оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в частині визначення категорій громадян, яким надаються соціальні виплати, послуги, та реально оцінено їх вартість, а також визначено можливі джерела фінансування цих видатків шляхом налагодження партнерських відносин з бізнесовими структурами на основі ДПП, створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва та соціальної відповідальності. Аргументовано доцільність розробки Стратегії соціального захисту населення України.

Основні результати дослідження впроваджені у практичну діяльність Департаменту соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації, Фінансового управління Тернопільської районної державної адміністрації, Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації та у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Огінська А. Ю. Роль видатків бюджету на соціальний захист у реалізації соціальної політики держави. Наука й економіка. 2014. Вип. 2 (34). С. 11–16 (0,40 д. а.).

2. Огінська А. Ю., Кириленко О. П. Die regionalen besonderheiten der ausgaben von budget für den sozialschutz. Regionen unter den Bedingungen tektonischer Verschiebungen im europäischen Wirtschaftsraum. Berlin, 2014. S. 131–138. (особистий внесок автор: здійснено моніторинг регіональних особливостей видатків бюджету на соціальний захист, які надаються на основі адресності) (0,17 д. а.).

3. Огінська А. Ю. Видатки місцевих бюджетів на соціальний захист. Світ фінансів. 2014. Вип. 4. С. 103–109 (0,50 д. а.).

4. Огінська А. Ю., Толуб'як В. С. Фіскальне регулювання соціальної нерівності в зарубіжних країнах – досвід для України. Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. Вип. 28. Ч. 4. Чернівці: БДФЕУ, 2015. С. 172–175 (особистий внесок автора: розглянуто поняття соціальної нерівності та запропоновано шляхи розвитку державно-приватного партнерства) (0,30 д. а.).

5. Огінська А. Ю. Моніторинг ефективності видатків бюджету на соціальний захист населення в Україні. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2017. Т. 22. Вип. 12 (65). С. 222–228 (0,75 д. а.).

6. Огінська А. Ю. Оптимізація видатків бюджету на соціальний захист. Формування фінансового механізму сталого розвитку України : моногр. / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 190–199 (0,60 д. а.).

7. Огінська А. Ю. Світові тенденції бюджетного фінансування соціального захисту населення та можливості їх використання в Україні. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 3/2. С. 26–31 (0,70 д. а.).

8. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 131–136 (0,75 д. а.).

9. Огінська А. Ю., Кириленко О. П. Фінансування соціального захисту населення в Україні: тенденції та перспективи. Інноваційна економіка. 2018. № 1–2(73). С. 175–182 (особистий внесок автора: обґрунтовано основні положення Стратегії соціального захисту населення) (0,35 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Огінська А. Ю. Теоретичні засади видатків бюджету соціального призначення. Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: зб. тез доп. Одинадцятої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. (м. Тернопіль, 13–14 лютого 2014 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2014. Ч. 2. С. 104–106 (0,11 д. а.).

11. Огінська А. Ю. Проблеми здійснення видатків бюджету на соціальний захист. Другі економіко-правові дискусії (економічне спрямування): матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 14 травня 2014 р.). Львів: ФОП Шпак В. Б., 2014. С. 146–148 (0,11 д. а.).

12. Огінська А. Ю. Видатки бюджету на соціальний захист в реалізації соціальної функції держави. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Острого, 13–14 червня 2014 р.). Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. С. 73–75 (0,16 д. а.).

13. Огінська А. Ю. Видатки бюджету на соціальний захист: регіональні особливості. Фінансово-економічний збалансований розвиток України: проблеми та шляхи їх подолання: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 12–13 вересня 2014 р.). Дніпропетровськ: Вид. дім «Гельветика», 2014. С. 154–157 (0,21 д. а.).

14. Огінська А. Ю. Особливості видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення. Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 19–21 лютого 2015 р.) Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2015. С. 135–137 (0,19 д. а.).

15. Огінська А. Ю. Класифікаційні ознаки видатків бюджету на соціальний захист. Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 22 травня 2015 р.). Ірпінь: Вид-во НУДПСУ, 2015. С. 344–346 (0,12 д. а.).

16. Огінська А. Ю. Видатки бюджету на соціальний захист сімей з дітьми. Перші наукові читання пам'яті С. І. Юрія: зб. наук. праць за ред. д. е. н., проф. О. П. Кириленко (м. Тернопіль, 26 листопада 2015 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2015. С. 132–136 (0,25 д. а.).

17. Огінська А. Ю. Ефективність видатків бюджету на соціальний захист, які здійснюються у формі соціальних виплат. Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців та практиків: зб. тез доп. Другої всеукр. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 11 квітня 2016 р.). Тернопіль: Вектор, 2016. С. 84–87 (0,14 д. а.).

18. Огінська А. Ю., Кириленко О. П. Видатки місцевих бюджетів на соціальний захист населення в умовах інклюзії. Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 26–27 квітня 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 32–35 (особистий внесок автора: розглянуто видатки місцевих бюджетів для непрацездатних осіб) (0,12 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Огінська А. Ю. Оптимізація видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, їх оптимізації з метою забезпечення зростання суспільного добробуту. З'ясовано, що фінансова підсистема механізму реалізації соціального захисту населення є логічно сформованою сукупністю джерел, форм та інструментів, а також напрямів його фінансування. Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності поняття оптимізації видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення й обґрунтовано власне його бачення. Проведено моніторинг видатків бюджету на соціальний захист населення. Оцінено ефективність бюджетного фінансування соціального захисту населення за допомогою специфічних індикаторів якості та результативності. Розроблено трьохскладовий алгоритм оптимізації цих

видатків бюджету з використанням стандарту моделювання бізнес-процесів IDEF0 методу структурного моделювання SADT. Визначено стратегічні напрями вдосконалення організації та інструментарію здійснення видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення з метою зростання добробуту громадян. Розроблено комплекс науково-практичних заходів щодо оптимізації видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Ключові слова: видатки бюджету, видатки бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, оптимізація видатків бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, бюджетне фінансування, суспільний добробут, оцінка ефективності видатків бюджету, соціальне підприємництво, державно-приватне партнерство.

АННОТАЦИЯ

Огинская А. Ю. Оптимизация расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2018.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и практических аспектов расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение населения, их оптимизации с целью обеспечения роста общественного благосостояния. Выяснено, что финансовая подсистема механизма реализации социальной защиты населения представляет собой логически сложившуюся совокупность источников, форм и инструментов, а также направлений его финансирования. Проанализированы научные подходы к определению сущности понятия оптимизации расходов бюджета на социальную защиту и обосновано собственное его видение. Проведен мониторинг расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение населения. Оценена эффективность бюджетного финансирования социальной защиты населения с помощью специфических индикаторов качества и результативности. Разработан трехсоставляющий алгоритм оптимизации этих расходов бюджета с использованием стандарта моделирования бизнес-процессов IDEF0 метода структурного моделирования SADT. Определены стратегические направления совершенствования организации и инструментария осуществления расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение с целью роста благосостояния граждан. Разработан комплекс научно-практических мероприятий по оптимизации расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение в условиях ограниченности бюджетных ресурсов.

Ключевые слова: расходы бюджета, расходы бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение, оптимизация расходов бюджета на социальную защиту и социальное обеспечение, бюджетное финансирование, общественное благосостояние, оценка эффективности расходов бюджета, социальное предпринимательство, государственно-частное партнерство.

ANNOTATION

Oginska A. Ju. Optimization of charges of budget on social defence and public welfare. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, speciality 08.00.08 – money, finances and credit. – Ternopil National Economic University. – Ternopil, 2018.

The dissertation is devoted to the study of theoretical, methodological and practical aspects of budget expenditures on social protection and social security of the population, their optimization in order to ensure the growth of social welfare. The theoretical and organizational principles of financial provision of social protection of the population in the context of the construction of the state of social welfare are deepened. It was clarified that the financial subsystem of the mechanism of realization of social protection of the population is a logically formed set of sources, forms and instruments, as well as directions of its financing.

The scientific approaches to the definition of the essence of the concept of optimization of budget expenditures on social protection and social security are analyzed and their own vision is substantiated. On the basis of generalization of scientific views, the actual interpretation of the essence of budget expenditures on social protection and social security with the use of the philosophical categories of «essence» and «phenomenon», «quality» and «quantity» is formulated, their role in social, regulatory and security aspects is revealed.

The analysis of budget expenditures on social protection and social security in the context of state and local budgets, as well as budget programs on social protection of the population is carried out. The effectiveness of budget financing of social protection of the population with the help of specific indicators of quality and effectiveness is estimated. The three-component algorithm for optimization of these budget expenditures was developed using the standard modeling of business processes IDEF0 method of structural modeling SADT.

The strategic directions of improvement of the organization and tools for implementing budget expenditures on social protection and social security with the purpose of increasing the welfare of citizens are determined. A set of scientific and practical measures for optimizing budget expenditures on social protection and social security has been developed in terms of determining categories of citizens who receive social benefits, services and a real assessment of their value, as well as identifying possible sources of funding for these expenditures by establishing partnerships with business structures on the basis of public-private partnership, the creation of favorable conditions for the development of social entrepreneurship and social responsibility.

Keywords: charges of budget, charges of budget on social defence and public welfare, optimization of charges of budget on social defence of population, budgetary financing, public welfare, estimation of efficiency of charges of budget, social enterprise, state-private partnership.

Підписано до друку 11.03.2019 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А010-19. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua